

N:o 237.

Af herr **A. Hedin**, om afslag å Kongl. Maj:ts proposition n:o 83.

Kongl. Maj:ts proposition om upplåtelse åt aktiebolaget Gellivara malmfält af kronan tillhörig mark påkallar af tvenne skäl den noggrannaste pröfning.

Skulle den af Riksdagen i hufvudsak bifallas, är det otvifvelaktigt, att den komme att tjena till mönster för framtida dylika upplåtelser åt *andra* grufbolag i Norrbotten, och torde det möta stora svårigheter att då åstadkomma några inskränkningar i bolagsanspråken, äfven om erfarenheten ådagalagt behovet deraf. Följden häraf är lätt att förutse, att nemligen den befolkning, för hvilken man förväntar, att de under bearbetning tagna grufvorna skola utgöra centra, blifva för sina personer, sin verksamhet, sin utkomst, kort sagdt, sin välfärd i så hög grad beroende af bolagen, såsom disponerande marken, der hus och hem skola byggas, att dess ställning blifver den af bolagsmaktens helt och hållet osjelfständiga »underhafvande». På sådant sätt främjar staten ej, utan motverkar den uppblomstring i rikets nordligaste län, för hvilken man velat genom en mycket kostsam statsjernväg bereda en oundgänglig häfkraft. Sedan nära trettio år tillbaka har Riksdagen bemödat sig att åt Sveriges folk och svenska staten *bevara* Norrbotten. Mellan det första steget (1859—60 års Riksdags skrifvelse n:o 143) och det sista (beslutet att undanrödja faran af en bolagsjernväg) ligga flere andra, om hvilka jag nyligen erinrat. Alla skulle de omintetgöras genom bifall till den nu framlagda kongl. propositionen. För det andra, och äfven oberoende af den ganska vissa utsigten, att denna kongl. proposition, om den af Riksdagen godkändes, skulle bana väg för flere

dylika, är den af sådan beskaffenhet, att icke ens för ett bolag, det nu ifrågavarande Gellivara-bolaget, en upplåtelse af nu ifrågasatt omfång med nu föreslagna villkor bör ifrågakomma.

Af propositionen framgår, att *Kongl. Maj:t icke anser hela det ofantliga område*, hvars upplåtande åt bolaget Kongl. Maj:t dock föreslår, vara eller ens framdeles kunna blifva för bolaget behöfligt. Den kronans öfverloppsmark i Gellivara, som sålunda skulle offras åt kapitalismens omättligen aptit, komme i sanning att i en hittills okänd ordets betydelse förtjena benämningen *öfverloppsmark*. I propositionen heter det nemligen,

att, om Gellivara kommun för uppförande af allmänna hus har behof att använda någon del af det under bolagets arrende inbegripna området, bolaget skall till kommunen upplåta erforderlig mark,

att, om kommunen behöfver någon del af det arrenderade området för annat ändamål än det nyssnämnda, bolaget är skyldigt att upplåta erforderlig mark,

att bolaget äfven är skyldigt att upplåta tomtplatser för bebyggande, derest någon det önskar för idkande af annan rörelse eller yrke än grufbrytning,

att, om grufdrift af annan än bolaget kommer att inom området idkas och utrymme utöfver sedvanligt utmål dertill behöfves, bolaget skall afstå det utrymme Kongl. Maj:t bestämmer,

att bolaget skall afstå hvad som erfordras för anläggning af allmän väg eller af jernväg med för dess drift erforderliga anläggningar,

att, om af någon annan än de nu nämnda anledningarna någon del af det åt bolaget upplåtne området behöfver återtagas, Kongl. Maj:t eger att härom bestämma.

Således vet man på förhand, att bolaget enligt Kongl. Maj:ts åsigt icke ens framdeles kan komma att, för den *lofliga* verksamhet, som enligt lag och bolagsordning är bolagets ändamål, behöfva på långt när hela det område, som Kongl. Maj:t föreslår Riksdagen att upplåta. Med vetskap härom skulle således Riksdagen åt bolaget öfverlemna hvad man *förutser* kunna komma att behöfvas för åtskilliga *kommunala* ändamål, för anläggande af *allmän väg* eller *jernväg*, för *annan grufdrift* än Gellivara-bolagets, för *annan rörelse eller yrke* än grufbrytning — öfverlemna allt detta med skyldighet, heter det visserligen, för bolaget att afstå af det på arrende upplåtne området, hvad som kan befinnas erforderligt, men detta så, att bolaget blifver i tillfälle att pruta och preja sig till de otillbörligaste villkor, när helst denna återupplåtelse af staten tillhörig, men åt bolaget upplåten, ehuru för dess *lofliga* ändamål obehöflig mark begäres »för idkande af annan rörelse eller yrke än

grufvbrytning». De uttryck, som i den kongl. propositionen (det fjerde i ordningen af vilkoren) begagnas om sistnämnda slag eller fall af upplåtelse, äro i hög grad karakteristiska för det åskådningssätt, ur hvilket detta förslag framgått. Det heter, att

»derest för idkande af annan rörelse eller yrke än grufvbrytning upplåtelse inom området af tomtplats för bebyggande **önskas af annan än bolaget**, bolaget skall — — — — — *medgifva* sådan upplåtelse — — — — *under de närmare vilkor*, hvarom bolaget kan öfverenskomma med den, till hvilken upplåtelsen sker» o. s. v.

Således, den kongl. propositionen motser, såsom en obehaglig, men ty värr möjlig eventualitet, att någon »annan än bolaget» kan vilja slå sig ned i närheten af Gellivara grufvor för idkande af annan rörelse eller yrke. I ett sådant samhälle bör det ju också vara att förutse, att handtverkare af många slag, handlande, lärare, läkare m. fl. behövas. En del af dessa yrkesutöfningar synes bolaget helst önska att kunna ersätta genom ett gigantiskt *truck-system* och för detta ändamål omöjliggöra handtverkares och handlandes närvaro på den åt bolaget upplåtna, staten tillhöriga marken. Och hvad öfriga, antydda yrken beträffar, skall bolaget få tillfälle att genom *sin* medgörlighet att tillåta en bostadsökande att få tak öfver hufvudet förvissa sig om *hans* medgörlighet i sådant, der direkt tvång ej kan utöfvas. Hur liten garanti en i Konungens befallningshafvandes hand lagd pröfningsrätt erbjuder, derpå erbjuda de förhandlingar, som i denna fråga egt rum, ett lika mycket upplysande som allt annat än uppbyggligt exempel.

För *sådant* ändamål, men ej för det lofliga ändamål, som bolagslagen vill hägna, har bolaget önskat att få disponera den ofantliga terräng, som Kongl. Maj:t nu föreslår Riksdagen att upplåta. För sådant ändamål skall egare af »hus och byggnader, som finnas vara utan särskild från kronans sida gjord upplåtelse uppförda af *andra än bolaget*, vara skyldig att till bolaget afträda sin lägenhet, derest sådant kan finnas erforderligt med hänsyn till bolagets behof af utrymme» — märk, »bolagets behof af utrymme» å en terräng så vidsträckt, att, enligt hvad den kongl. propositionen utvisar, Kongl. Maj:t anser den icke ens framdeles kunna på långa vägar när blifva i dess helhet för bolaget behöflig!

Hvad beträffar mark för uppförande af arbetarebostäder, torde det oemotsägligen vara af den allra största vigt, att staten icke lemnar den ur sina händer, för att ej sålunda åt bolaget förläna en magt, som det

eljest icke skulle ega, att genom *vräkning af arbetare*, genom att beröfva dem med hustrur och barn tak öfver hufvudet, göra dem till trälar och sig till enväldsherskare. Huru arbetarebefolkningens bostadsförhållanden böra ordnas, med iakttagande af så väl dess som bolagets *lofliga och berättigade intressen*, är en fråga, som tarfvar en särskild, omsorgsfull undersökning, hvilken naturligtvis ej kan under den korta tid af riksmötet, som nu återstår, och under den mer och mer ökade trängseln af ärenden nu utföras. Lösningen af den frågan skall ej möta några större svårigheter, och hela den angelägenhet, som nu bragts inför Riksdagen, skall kunna på ett tillfredsställande sätt ordnas redan vid nästa riksdag, om det blott nu blifver klart för bolaget, för myndigheterna och för Kongl. Maj:ts rådgifvare, att *det ej tillkommer bolaget att för Kongl. Maj:t och, genom Kongl. Maj:t, för Riksdagen diktera de vilkor, som finnas tillfredsställande för bolagets egenmäktighets och egennyttas syften.*

Med hänsyn till alla framdeles och sannolikt snart ifrågakommande upplåtelser till andra grufbolag i Norrbotten är det, såsom jag redan anmärkt, af den största vikt, att den *nu* väckta frågan blifver underkastad en grundlig granskning från alla de af regeringen fullkomligt förbisedda hufvudsynpunkterna.

Ett par detaljer i den kongl. propositionen må slutligen påpekas. Den ytterligt olämpliga bestämmelsen, att den till ordningens upprätthållande förordnade polisstyrkan skall aflönas af bolaget, må belysas med anförande af ett exempel från Bohuslän. På tillstyrkan af en länsman hade landshöfvingeembetet åt ett stenhuggeribolag å Malmön anvisat ett belopp till aflönande af polis. *Bolaget* delade ut pengarna såsom en förmodligen välkommen löneförbättring *åt sina bokhållare*. Om deras opartiskhet vid konflikter mellan bolagets stenhuggare och de i hus å *ofri* grund boende fiskare, som bolaget med hot nödgade att inhysa stenhuggeriarbetare, hafva med förhållandena förtrogna personer berättat — just hvad man härom kunnat på förhand tänka sig. Enligt Kongl. Maj:ts proposition blefve visserligen förhållandet vid Gellivara ej alldeles detsamma som å Malmön, i ty att grufbolaget skulle släppa till den kostnad, som å Malmön utgick af allmänna medel. Men den väsentliga likheten återstår, att ordningsmagtens agenter å Malmön voro och i Gellivara skola blifva löntagare å ett bolagskontor, och att under ett sådant kompaniskap mellan staten och ett bolag vårdandet af den allra första och oundgängligaste bland statsmagtens pligter blifver beroende af personer, hvilka för sitt förordnande och för bibehållandet deraf känna sig beroende af den gunst hos bolaget, som endast genom villighet mot detta kan förvärfvas och vidmagthållas.

Med den erfarenhet, som länge sedan förvärfvats, om följderna af en långvarig disposition af staten tillhöriga skogar — att nemligen innehafvarne vilja hafva dispositionsrätten, äfven när intet dertill knutet vilkor vidare uppfylles, betraktad såsom eganderätt — torde det vara skäl att inskränka upplåtelse tiden så, att minnet af dispositionsrättens uppkomst ej hinner förblekna, och de för innehafvaren bindande vilkoren ej i äfven domstolars och andra myndigheters ögon få karakteren af någonting »föråldradt», som det från statens sida är obilligt att vidare låtsa om. Då för apatitfyndighets-upplåtelser år 1893 stadgades en tid af »högst 30 år», och för upplåtelse af magnesitfyndighet nu föreslås samma tid, så synes den kunna vara tillräcklig för upplåtelsen af mark åt Gellivara-bolaget, äfven om denna inskränkes till hvad bolaget efter *opartisk* undersökning kan anses behöfva.

Jag föreslår på nu anförda skäl,

att Riksdagen måtte afslå Kongl. Maj:ts proposition n:o 83.

Stockholm den 16 april 1898.

A. Hedin.